

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.725.133 Львівського державного
університету внутрішніх справ

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, професора
Ірини ГАЗДАЙКИ-ВАСИЛИШИН
на дисертацію Ілони ФЕДИШИН на тему
«Кримінально-правова охорона діяльності
державних та громадських діячів в Україні»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 (D8) «Право»**

Обрана для дисертаційного дослідження тема – «Кримінально-правова охорона діяльності державних та громадських діячів в Україні» – є, безумовно, **актуальною**. Гострота актуальності цієї теми зумовлена безпрецедентними викликами, які постали перед Україною у зв'язку з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації. У сучасних умовах особливого значення набуває кримінально-правова охорона діяльності осіб, що забезпечують функціонування державного механізму та громадянського суспільства. Саме державні та громадські діячі сьогодні є не лише носіями політичної волі, а й символами національного спротиву, що обумовлює підвищений ризик посягання на них та їх підвищену вразливість.

Воєнний час супроводжується радикалізацією політичного середовища, загостренням соціальних конфліктів, зростанням ризиків для осіб, які здійснюють публічне управління, волонтерську, правозахисну або громадсько-політичну діяльність. Протягом останніх років мали місце непоодинокі випадки посягань на життя, здоров'я, свободу та гідність таких осіб. Серед найбільш резонансних – неодноразові замахы на Президента України Володимира Зеленського, які готувалися представниками диверсійно-розвідувальних груп РФ під час активної фази воєнних дій у 2022–2023 роках; замах на першого помічника Президента України Сергія Шефіра (2021), вибух автомобіля журналіста Павла Шеремета (2016), а також систематичні погрози та переслідування волонтерів, військових медиків, громадських активістів, зокрема в прифронтових регіонах. Ці події свідчать про нагальну потребу посилення правового (у тому числі, кримінально-правового) захисту тих осіб, діяльність яких має загально-державне значення.

У той же час, нормативна база, що регламентує кримінально-правовий захист таких суб'єктів, залишається розпорошеною, неузгодженою та недостатньо чутливою до новітніх викликів. У цьому контексті дослідження кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів

набуває не лише академічного, але й практико-орієнтованого значення. Його результати можуть стати основою для формування єдності правозастосовної практики, вдосконалення законодавства та зміцнення інституційних гарантій безпеки в умовах воєнного стану.

Отже, проведене Ілоною ФЕДИШИН дослідження кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів в Україні є важливим кроком для підвищення ефективності нормативного регулювання та правозастосування; посилення безпеки вказаних категорій громадян; а також для забезпечення стійкості демократичного ладу в Україні.

Обґрунтованість, достовірність та новизна представлених результатів дослідження. Новизна наукових положень полягає у тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів в Україні, в якому сукупність кримінальних правопорушень, що посягають на діяльність державного чи громадського діяча аналізується, як система.

Серед найбільш суттєвих результатів окресленої розвідки, які вирізняються науковою новизною та мають важливе теоретичне і практичне значення, варто виділити, зокрема, такі:

доведено, що кримінальні правопорушення, які посягають на діяльність державного та громадського діяча, є системою, основними ознаками якої є цілеспрямованість, якісна визначеність, цілісність, відмежованість від зовнішнього середовища і взаємодія із зовнішнім середовищем, гетерогенність тощо, а також обґрунтовано її істотні системо утворюючі елементи: потерпілого як ознаку об'єкта, діяльність потерпілого, суб'єктивне ставлення суб'єкта до діяльності потерпілого;

виокремлено поняття кримінального правопорушення, що посягає на діяльність державного чи громадського діяча, а також сформульовано їх класифікацію за основними критеріями: об'єктом кримінально-протиправної спрямованості; характером діяння; ступенем тяжкості; колом потерпілих; віком суб'єкта.

Також у дисертації отримала свій подальший розвиток низка інших наукових позицій, зокрема, удосконалено:

- теоретичні надбання щодо змісту та обсягу основних понять роботи: «державний діяч», «громадський діяч», «політичний діяч», а також їх діяльності, запропоновано авторські визначення цих понять;

- аргументування доцільності криміналізації умисного знищення чи пошкодження майна державного чи громадського діяча та захоплення чи тримання їх як заручників шляхом доповнення ст. 346 КК України.

Набули подальшого розвитку такі наукові положення:

– положення про соціальну обумовленість кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів через уточнення, що охороні підлягає не статус діяча, а сама функція, яку особа виконує в суспільстві;

– розуміння можливостей адаптації та удосконалення норм національного законодавства на підставі аналізу законодавства зарубіжних держав, що дав змогу виявити окремі аспекти, що можуть бути враховані під час удосконалення досліджуваної проблематики: підходи до переліку потерпілих у ст. ст. 112, 344, 346 КК України; необхідність криміналізації захоплення державного чи громадського діяча як заручника та знищення (пошкодження) їх майна; вдосконалення кола потерпілих шляхом включення осіб, які є кандидатами на пост Президента України, а також виконуючих обов'язки державних діячів; доцільність вживання терміну «політичний діяч» тощо.

Зазначені пропозиції дисертантки є належно обґрунтованими та доречними. Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів підтверджується також відповідністю мети дослідження тим завданням, що поставила перед собою дисертантка; якісною аналітичною роботою над достатнім обсягом наукових джерел; відповідністю отриманих результатів темі дослідження; логічно побудованою структурою роботи; а також вмінням авторки аргументовано доводити свою позицію та брати участь у науковій дискусії.

Оцінка змісту дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності. Об'єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини у сфері діяльності державних та громадських діячів в Україні; предмет дослідження – кримінально-правова охорона діяльності державних та громадських діячів в Україні. Метою дисертаційного дослідження є комплексне дослідження теоретичних засад і практичних особливостей реалізації кримінально-правової охорони державних та громадських діячів в Україні, а також розроблення пропозиції щодо її вдосконалення.

Дисертація виконана на високому науковому рівні. План роботи складено вдало, що сприяє логічно сформованій конструкції роботи та послідовному дослідженню та викладенню усіх аспектів досліджуваної проблематики, а також виконанню усіх завдань, які поставила перед собою дисертантка, та досягненню мети дослідження.

У першому розділі авторка присвятила свою увагу загальним засадам дослідження кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів. Зокрема, проаналізувала стан дослідження кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів у сучасній українській науковій літературі та дослідила зарубіжний досвід кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів; також охарактеризувала поняття державного та громадського діяча за українським законодавством і систему кримінальних правопорушень, що посягають на діяльність державних та громадських діячів.

Другий розділ роботи присвячено юридичному аналізу складів кримінальних правопорушень, що посягають на діяльність державних та громадських діячів за чинним КК України, зокрема, системно проаналізовано їх об'єктивні та суб'єктивні ознаки.

В третьому розділі дисертації авторка дослідила питання кваліфікації кримінальних правопорушень, що посягають на діяльність державних та громадських діячів, та особливості реалізації кримінальної відповідальності за ці правопорушення.

Методологічну основу дисертації становлять методи наукового пізнання, обрані авторкою з огляду на особливості предмета дослідження, мету й окреслені завдання. Вони репрезентовані системою методології сучасного правознавства, яка має чотири рівні, а саме в роботі використано загально філософські, загально наукові, спеціально наукові та конкретно наукові методи, які сприяли об'єктивному дослідженню предмета, а також узагальненню одержаних результатів.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що сформовані у дисертаційному дослідженні висновки і рекомендації можуть знайти своє застосування: у науково-дослідній діяльності (основні положення роботи можуть стати теоретичним підґрунтям для подальшого вивчення питань, пов'язаних із кримінально-правовою охороною діяльності державних та громадських діячів в Україні); у правотворчості (запропоновані шляхи вдосконалення кримінального законодавства України можуть бути враховані при підготовці змін і доповнень до КК України); у правозастосовній діяльності (розроблені рекомендації можуть бути використані компетентними органами під час вирішення питань, що виникають при кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із посяганнями на діяльність державних та громадських діячів); в освітньому процесі (під час вивчення навчальної дисципліни «Кримінальне право» та інших дисциплін кримінально-правового напрямку, а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичної літератури).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Наукові положення, висновки, які містяться у дисертації достатньою мірою опубліковані у фахових публікаціях та апробовані здобувачем. Кількість та науковий рівень підготовлених наукових праць відповідає вимогам, встановленим для оприлюднення результатів дисертацій. Зокрема, авторкою опубліковано десять наукових праць, серед яких чотири статті у наукових фахових виданнях України та шість тез доповідей на науково-практичних заходах.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час ретельного вивчення змісту дисертації фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Дисертаційна робота Ілони ФЕДИШИН є цікавою, самостійною та оригінальною науковою працею, в результаті здійснення якої сформульовано низку слушних пропозицій щодо вдосконалення розуміння та застосування кримінально-правових норм, присвячених охороні діяльності державних та громадських діячів в Україні; а також щодо внесення змін та доповнень до чинного кримінального закону.

Численні вказані вище позитивні аспекти роботи не виключають наявності дискусійних положень та зауважень, які варто розглянути під час публічного захисту для вдосконалення аргументації позицій здобувачки, а також для врахування їх у подальшій роботі над окресленою проблематикою:

1. Дисертантка на с. 203 своєї роботи зазначає, що «ст. 344 КК України передбачає втручання в діяльність через вплив у будь-якій формі, що може проявлятися у вчиненні інших посягань, які в КК України виокремлені у самостійні кримінальні правопорушення» та стверджує, що «за таких умов кваліфікація має здійснюватися за сукупністю кримінальних правопорушень, адже застосування таких суспільно небезпечних способів впливу перебуває за межами складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 344 КК України». Ця позиція авторки видається доволі сумнівною та потребує уточнення або ж додаткових аргументів. Адже, на практиці вона може призвести до порушення принципу недопустимості подвійного інкримінування. Бо за своєю суттю кожен випадок погрози, насильства, посягання на життя державного діяча з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень водночас перманентно утворює і склад злочину, передбачений ст. 344 КК України. Те саме стосується і діянь, передбачених статтями 351, 351-1, 351-2 КК України. Підтримуючи в цілому пропозицію авторки про доцільність виключення цих норм із кримінального закону, зазначу, що за чинного стану речей кваліфікація передбачених ними дій за сукупністю із ст. 344 КК України буде явно порушувати вимоги ст. 61 Конституції України та ч. 3 ст. 2 КК України.

2. Авторка аргументовано відстоює пропозицію щодо доцільності розширення кола потерпілих у низці складів кримінальних правопорушень за рахунок віднесення до цього кола двох категорій осіб – тих, що є близькими родичами та членами сім'ї державних (чи політичних) діячів; а також тих, які тимчасово виконують відповідні обов'язки державних діячів. Проте, запропоновані у зв'язку із цим конструкції нових редакцій статей 112, 346 КК України є доволі громіздкими та, водночас, такими, зміст яких може неоднозначно тлумачитись. Зокрема, там йдеться про «осіб, які тимчасово виконують їхні обов'язки» в множині. Хоча, за логікою очевидно, що потерпілою слід визнавати і одну особу, яка тимчасово виконує такі обов'язки. Те саме стосується і одного близького родича, або одного члена сім'ї.

Також запропонована редакція статей не дає однозначного розуміння питання – кого саме стосується запропонована авторкою конструкція «або їх близьких родичів та членів сім'ї». Звісно, із змісту дисертації зрозуміло, що йдеться про близьких родичів та членів сім'ї будь-кого із перерахованих в цих диспозиціях потерпілих. Проте, кримінально-правова норма має бути сформульована таким чином, щоб її однозначний зміст був зрозумілим без звернення до дисертацій чи інших наукових джерел. Можливо, доцільніше було б замість конструкції «або їх близьких родичів та членів сім'ї» використати словосполучення на кшталт такого: «а також близького родича чи члена сім'ї будь-кого із перерахованих вище осіб»; а замість «а також осіб, які тимчасово виконують їхні обов'язки» запропонувати конструкцію «або особи, яка тимчасово виконує обов'язки будь-кого із перерахованих вище осіб». Звісно, в такому випадку запропоновані диспозиції стають ще більш громіздкими, але, на мій погляд, такі формулювання були б чіткішими та однозначнішими.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Викладені вище зауваження мають, здебільшого, дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Ілони ФЕДИШИН є самостійною, оригінальною, актуальною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе теоретичне та практичне значення та вирішують важливу наукову проблему – створення наукового підґрунтя для ефективної кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів в Україні.

За актуальністю, новизною, достовірністю та обґрунтованістю, науково-теоретичним та практичним значенням отриманих результатів, кількістю та обсягом публікацій, оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

Відповідно, автор дисертації – Ілона ФЕДИШИН – за умови успішного захисту заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 (D8) Право.

РЕЦЕНЗЕНТ:

**кандидат юридичних наук, професор
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 1
Львівського державного
університету внутрішніх справ**

Ірина ГАЗДАЙКА-ВАСИЛИШИН